

УДК 343.13:342.951

DOI 10.33244/2617-4154.2(19).2025.227-233

А. В. Свінцицький,
докторант, Державний податковий університет;
канд. юрид. наук, директор,
Науково-дослідний центр незалежних судових експертиз
Міністерства юстиції України
e-mail: 30.07@nusta.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-2562-8852

СКЛАДАННЯ ТА РОЗГЛЯД КЛОПОТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ОСІБ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У статті досліджено процесуальний порядок складання та розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні. Розкрито особливості правового регулювання цих питань, що передбачені чинним кримінальним процесуальним законодавством, а також висвітлено практичні аспекти їх реалізації в судовій діяльності.

Проаналізовано законодавчі вимоги до форми та змісту клопотання, зокрема, визначено обов'язкові реквізити, які повинні міститися в документі для його належного оформлення. Досліджено правові підстави для подання таких клопотань, охоплюючи необхідність обґрунтування наявності ризиків ухилення від участі в процесі або перешкоджання кримінальному провадженню. Окремо розглянуто питання, пов'язані з доказуванням відповідних підстав та оцінкою їхньої достатності.

Також у статті проаналізовано порядок судового розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні, охоплюючи строки їх розгляду, процесуальні особливості ухвалення рішень та можливі заперечення з боку сторін. Окремо розглянуто проблеми, що виникають на практиці під час складання та розгляду таких клопотань, а також можливі способи вдосконалення правового регулювання для підвищення ефективності правозастосовної діяльності в цій сфері. Розглянуто ключові аспекти, що стосуються обґрунтування необхідності застосування конкретних заходів, а також оцінки доказів, які підтверджують наявність відповідних ризиків. Визначено проблеми правозастосування, пов'язані з розглядом клопотань, зокрема, щодо дотримання принципу пропорційності та забезпечення ефективного судового контролю за їх використанням.

Запропоновано напрями вдосконалення чинного законодавства та судової практики для підвищення рівня правової захищеності учасників процесу. Дослідження ґрунтується

на аналізі національного законодавства, судової практики та наукових доктринальних підходів до застосування заходів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні.

Ключові слова: клопотання, заходи забезпечення кримінального провадження, учасники кримінального провадження.

Ефективне забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні є важливим елементом правосуддя, що гарантує реалізацію засад змагальності, рівності сторін та дотримання прав людини. У сучасних умовах реформування кримінального процесуального законодавства України особливого значення набуває питання правильного складання та обґрунтованого розгляду клопотань про застосування відповідних заходів.

Зростання рівня транснаціональної злочинності, складність розслідування кримінальних правопорушень та необхідність ефективного реагування на ризики ухилення підозрюваних чи обвинувачених від правосуддя вимагають удосконалення механізмів забезпечення їхньої явки, участі свідків та інших учасників процесу. У зв'язку з цим виникає потреба у ґрунтовному дослідженні нормативних приписів, судової практики та наукових підходів щодо процедури подання та розгляду таких клопотань.

Актуальність теми також зумовлена необхідністю забезпечення балансу між інтересами кримінального провадження та дотриманням основоположних прав учасників провадження. Важливим залишається питання пропорційності обраних заходів, їхньої ефективності та можливості оскарження.

Дослідження даної теми дасть змогу виявити проблеми правозастосування, розробити рекомендації щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства та сприятиме підвищенню ефективності судового контролю за застосуванням заходів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні.

Метою статті є дослідження питання складання та розгляду клопотання про застосування заходів забезпечення участі осіб під час кримінального провадження, виявлення пов'язаних із цим питанням проблем та внесення пропозицій щодо їх усунення.

Питання складання та розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні є предметом дослідження багатьох науковців. У навчальному посібнику «Заходи забезпечення кримінального провадження» автори О. В. Авраменко, Р. І. Благута та А. Я. Хитра детально аналізують види заходів забезпечення, підстави та порядок їх застосування, а також процесуальні аспекти подання відповідних клопотань.

У статті «Щодо правової природи клопотання слідчого, прокурора при правомірному обмеженні права на свободу та особисту недоторканність в кримінальному провадженні» автор аналізує проблемні питання, пов'язані з поданням та розглядом клопотань, спрямованих на обмеження прав особи, та досліджує їх правову природу.

Монографія Ю. В. Лук'яненка та О. О. Юхна «Затримання особи як захід забезпечення кримінального провадження» присвячена аналізу затримання як одного з заходів забезпечення, охоплюючи процесуальний порядок подання та розгляду відповідних клопотань.

Загалом, наукові публікації висвітлюють різні аспекти складання та розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні, акцентуючи увагу на необхідності дотримання процесуальних вимог та забезпечення прав учасників процесу.

Процесуальний порядок складання та розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні є важливим елементом кримінального процесу, що спрямований на гарантування ефективності досудового розслідування та судового розгляду [1]. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України такими заходами є, зокрема, виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна; затримання особи; запобіжні заходи [5].

Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження подається слідчим, дізнавачем або прокурором до суду, який уповноважений розглядати такі питання. Зокрема, клопотання подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування, або до Вищого антикорупційного суду у випадках, передбачених законом [5]. У клопотанні мають бути зазначені: обґрунтування необхідності застосування відповідного заходу; відомості про особу, щодо якої застосовується захід; опис обставин, які підтверджують наявність підстав для застосування заходу; перелік доказів, що підтверджують ці обставини [3].

Розгляд клопотання про застосування заходів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні здійснюється слідчим суддею або судом за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого та їх захисників. Під час розгляду клопотання суд зобов'язаний роз'яснити підозрюваному чи обвинуваченому його права, зокрема право мати захисника, знати суть та підстави підозри або обвинувачення, відмовитися давати пояснення тощо [5].

Суд оцінює надані докази та обґрунтованість клопотання, враховуючи:

1. Наявність обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення – суд перевіряє, чи є достатньо доказів, які свідчать про можливу причетність особи до кримінального правопорушення. Це важливий критерій, оскільки без обґрунтованої підозри застосування заходів забезпечення участі особи може бути визнане незаконним.

2. Необхідність застосування заходу для досягнення мети кримінального провадження – суд оцінює, чи дійсно застосування запропонованого заходу є необхідним для забезпечення ефективного розслідування, уникнення ухилення особи від слідства або суду, а також для забезпечення правосуддя.

3. Співмірність запропонованого заходу з обставинами справи та правами особи – суд визначає, чи відповідає обраний захід тяжкості правопорушення, реальним ризикам та правам особи. Це забезпечує дотримання принципу пропорційності, згідно з яким заходи впливу не повинні бути надмірними чи необґрунтовано обмежувати права підозрюваного чи обвинуваченого [2].

Практика застосування заходів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні свідчить про необхідність чіткого дотримання процесуальних вимог під час складання та розгляду відповідних клопотань. Зокрема, важливо забезпечити належне обґрунтування

клопотання та подання достатніх доказів, що підтверджують необхідність застосування заходу. Недотримання цих вимог може призвести до відмови в задоволенні клопотання та ускладнити подальший хід провадження [4].

Для підвищення ефективності процесуального порядку складання та розгляду клопотань рекомендовано:

1. Підвищення кваліфікації слідчих та прокурорів: Для забезпечення ефективного складання обґрунтованих клопотань слідчим та прокурорам необхідно мати високий рівень професійної підготовки, зокрема, володіти знаннями не лише процесуального права, але й нормами матеріального права, що стосуються конкретного кримінального правопорушення. Підвищення кваліфікації дає змогу фахівцям краще розуміти потреби та специфіку кожного кримінального провадження, точно формулювати підстави для подання клопотання та грамотно аргументувати їх у суді. Важливо, щоб процес підвищення кваліфікації містив також практичні тренінги та роботу з реальними кейсами, що дає змогу покращити навички формулювання запитів та подання їх на розгляд суду, що зі свого боку підвищує ефективність судового процесу [1].

2. Уніфікація підходів: Розробка та впровадження стандартних форм клопотань є важливим кроком для досягнення більшої систематизації та єдності у кримінальному процесі. Уніфіковані форми дають змогу зменшити кількість помилок, уникнути формальних порушень та забезпечити, щоб усі необхідні елементи були правильно включені до клопотання. Ці форми повинні бути розроблені з урахуванням вимог Кримінального процесуального кодексу України та різноманітних видів заходів забезпечення участі осіб, таких як взяття під варту, домашній арешт чи інші обмеження. Врахування специфіки кожного виду заходу дає змогу підвищити точність та ефективність кожного клопотання, що в кінцевому підсумку забезпечить дотримання законності на всіх етапах кримінального процесу [3].

3. Судовий контроль: Посилення ролі судового контролю є важливим заходом для забезпечення дотримання прав осіб, щодо яких застосовуються заходи забезпечення участі в кримінальному процесі. Суд має ретельно перевіряти обґрунтованість та законність кожного клопотання, щоб уникнути зловживань або надмірного обмеження прав учасників процесу. Для цього судді повинні мати можливість оцінювати не тільки формальні аспекти поданих документів, але й змістовну сторону, враховуючи всі факти, що стосуються конкретної справи. Судовий контроль на цьому етапі процесу є необхідним для забезпечення справедливості та правової визначеності, а також для недопущення зловживань під час застосування заходів, що можуть суттєво обмежувати свободу або інші права осіб [2].

Забезпечення належного процесуального порядку складання та розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні є важливим кроком на шляху до підвищення ефективності кримінального судочинства та дотримання прав і свобод громадян. Дотримання встановлених законодавчих вимог щодо форми, змісту та обґрунтування клопотань дає змогу забезпечити законність процесуальних дій, унеможливити необґрунтоване застосування обмежувальних заходів та сприяти належному функціонуванню правової системи.

Крім того, важливим аспектом є забезпечення своєчасного та неупередженого судового контролю за розглядом таких клопотань. Суд має ретельно перевіряти відповідність поданих документів вимогам законодавства, враховувати принцип співмірності застосовуваних заходів до мети кримінального провадження, а також дотримуватися балансу між потребами слідства та захистом прав і свобод учасників процесу [4]. Не менш значущим є підвищення рівня професійної підготовки осіб, які складають та розглядають такі клопотання, а також розробка уніфікованих стандартів їх оформлення. Це сприятиме не лише вдосконаленню правозастосовної практики, а й зменшенню кількості випадків порушення прав осіб у кримінальному провадженні.

У результаті дослідження процесуального порядку складання та розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні встановлено, що ці заходи є важливим інструментом гарантування ефективного розслідування кримінальних правопорушень та реалізації принципів справедливого судочинства.

По-перше, законодавчі вимоги до складання клопотань містять чіткий перелік елементів, які повинні бути в них відображені. Це, зокрема, обґрунтування необхідності застосування заходу, перелік доказів, які підтверджують його доцільність, та відомості про особу, щодо якої застосовується відповідний захід. Недотримання цих вимог може призвести до відмови в задоволенні клопотання, що може негативно вплинути на ефективність кримінального провадження.

По-друге, судовий розгляд клопотання передбачає комплексну оцінку підстав для застосування заходів забезпечення, що охоплює аналіз наявності обґрунтованої підозри, пропорційності обраного заходу до цілей кримінального провадження та дотримання прав і свобод особи. Важливу роль у цьому процесі відіграє судовий контроль, який забезпечує баланс між інтересами правосуддя та захистом прав громадян.

По-третє, практика застосування заходів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні свідчить про необхідність підвищення рівня кваліфікації слідчих, прокурорів і суддів щодо процесуального оформлення та обґрунтування клопотань. Також важливим є розробка уніфікованих стандартів для оформлення таких процесуальних документів, що сприятиме підвищенню їхньої якості та ефективності застосування.

Висновок. Отже, вдосконалення процесуального порядку складання та розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні сприятиме підвищенню ефективності кримінального провадження, зміцненню гарантій дотримання прав учасників процесу та запобіганню зловживанням у сфері кримінального переслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. В., Благута Р. І., Хитра А. Я. Заходи забезпечення кримінального провадження : навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС. URL : <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/315/1/33КП.pdf>](<https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/315/1/33КП.pdf>)

2. WikiLegalAid. Заходи забезпечення кримінального провадження. URL : <https://legalaaid.wiki/index.php>
3. Побережнюк О. В. Щодо правової природи клопотання слідчого, прокурора при правомірному обмеженні права на свободу та особисту недоторканність в кримінальному провадженні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. № 4. С. 121–125.
4. Лук'яненко Ю. В., Юхно О. О. Затримання особи як захід забезпечення кримінального провадження : монографія. Харків : Право, 2020. 284 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

REFERENCE

1. Avramenko O. V., Blahuta R. I., Khytra A. Ya. Zakhody zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia : navchalnyi posibnyk. Lviv : LvDUVS. URL : <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/315/1/ZZKP.pdf>(<https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/315/1/ZZKP.pdf>)
2. WikiLegalAid. Zakhody zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia. URL : <https://legalaaid.wiki/index.php>
3. Poberezhniuk O. V. Shchodo pravovoi pryrody klopottannia slidchoho, prokurora pry pravomirnomu obmezhenni prava na svobodu ta osobystu nedotorkannist v kryminalnomu provadzhenni. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. 2014. № 4. S. 121–125.
4. Lukianenko Yu. V., Yukhno O. O. Zatrymannia osoby yak zakhid zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia : monohrafiia. Kharkiv : Pravo, 2020. 284 s.
5. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

A. V. Svintsytskyi. COMPILATION AND CONSIDERATION OF REQUESTS FOR THE APPLICATION OF MEASURES TO ENSURING THE PARTICIPATION OF PERSONS DURING CRIMINAL PROCEEDINGS

The article examines the procedural procedure for drafting and considering requests for the application of measures to ensure the participation of persons in criminal proceedings. The features of the legal regulation of these issues, which are provided for by the current criminal procedural legislation, are disclosed, and the practical aspects of their implementation in judicial activity are highlighted.

The legislative requirements for the form and content of the request are analyzed, in particular, the mandatory details that must be contained in the document for its proper execution are determined. The legal grounds for submitting such requests are investigated, including the need to substantiate the presence of risks of evasion from participation in the process or obstruction of criminal proceedings. Issues related to proving the relevant grounds and assessing their sufficiency are separately considered.

The article also analyzes the procedure for judicial consideration of petitions for the application of measures to ensure the participation of persons in criminal proceedings, including the terms of their consideration, procedural features of decision-making and possible objections from the parties. The problems that arise in practice during the preparation and consideration of such petitions are separately considered, as well as possible ways to improve legal regulation to increase the efficiency of law enforcement activities in this area. The key aspects related to the justification of the need to apply specific measures, as well as the assessment of evidence confirming the presence of relevant risks, are considered. The problems of law enforcement associated with the consideration of petitions are identified, in particular, regarding compliance with the principle of proportionality and ensuring effective judicial control over their use.

Directions for improving the current legislation and judicial practice are proposed to increase the level of legal protection of participants in the process. The study is based on the analysis of national legislation, judicial practice and scientific doctrinal approaches to the application of measures to ensure the participation of persons in criminal proceedings.

Keywords: *petition, measures to ensure criminal proceedings, participants in criminal proceedings.*

Стаття надійшла до редколегії 18 березня 2025 року